

תקציר מנהלים

תקציב הביטחון היה ועודנו גורם דומיננטי בכלכלת מדינת ישראל, בשל משקלו הרב בתקציב המדינה ובתוצר הלאומי. נסיקתו בעקבות מלחמת חרבות ברזל בלתי נמנעת, שכן המאמץ המלחמתי הרב־זירתי חייב גיוס מילואים מסיבי לתקופה ארוכה מאוד, והלחימה הייתה כרוכה בשימוש אינטנסיבי מאוד בכלים ובחימושים. כתוצאה מכך שיעור ההוצאה הביטחונית מהתוצר הכפיל את עצמו ואף יותר מכך ב־2024, והוא צפוי להישאר גבוה גם ב־2025. לכך יש להוסיף את ההוצאות האזרחיות הנלוות, לרבות פינוי נרחב של תושבים מהדרום ומהצפון, פיצויים על אובדן הכנסות, תשלום עבור נזקי רכוש וכדומה, ובמבט קדימה גם הירידה בהשקעות והשפעות שליליות נוספות בשל פגיעה במעמדה של ישראל בעולם. אם כן המלחמה גובה כבר עתה מחיר כלכלי כבד, אך אם מדינת ישראל תשכיל להתנהל בצורה נכונה מכאן ואילך, אזי יש סיכוי שנוכל לצלוח את הפרק הכאוב הזה ללא נזק רב מדי בטווח הבינוני־ארוך. המבחן המכריע יהיה בנכונות להחזיר את שיעור ההוצאה הביטחונית מן התוצר לממדים סבירים תוך שנים לא רבות, אחרת אנו עלולים לגלוש שוב ל"עשור אבוד", כפי שקרה לפני 50 שנה. ואכן הסכנה של "סינדרום מלחמת יום הכיפורים" מרחפת גם הפעם – הנטייה לנסות לחפות ולכפר על הכשלים הקשים שהתגלו ב־7 באוקטובר 2023 על ידי הגדלה מסיבית של המשאבים המוקדשים לביטחון, לעיתים תוך מתן מענה לאיומי העבר ולא לאיומי העתיד. חמור מכך, הקצאת משאבים עצומים לביטחון לאורך זמן תמנע בדק בית אמיתי שהכרחי לבצעו אחרי ה־7 באוקטובר, ותחזק את המגמה המסוכנת של הישענות אך ורק על המענה הצבאי לאתגרי הביטחון הלאומי תוך התעלמות מערוצי פעולה אחרים ובפרט מהערוץ המדיני.

קיימות שתי גישות קוטביות לגיבוש תקציב גדול ומורכב כמו תקציב הביטחון – הגישה "מלמטה למעלה" (bottom-up) והגישה "מלמעלה למטה" (top-down). אנו מציגים כאן את תקציב הביטחון לעשור הקרוב, שנבנה על פי הגישה הראשונה ונשען על ניתוח הכשלים שהתגלו ב־7 באוקטובר ועל המענים המתבקשים להם, כמו גם על התייעצויות עם אישים בכירים בתחום הביטחון והשירות הציבורי. מובן שקשה מאוד לגבש מתווה כזה בנסיבות הנוכחיות, כשהמלחמה עודנה נמשכת ואי־ודאות רבה אופפת את החזית הצפונית, אך אין מנוס מכך, שכן כבר עכשיו אמורות להתקבל החלטות כבדות משקל שישפיעו על ההוצאה הביטחונית בטווח הבינוני־ארוך. המתווה שעולה מהגישה מלמטה למעלה אינו מתיישב עם הצרכים האחרים של המשק והחברה בישראל, ועלול לפגוע בעצם היכולת

הכלכלית לשאת את הנטל הביטחוני לאורך זמן. על כן אנו מעמתים את הניתוח הזה עם הגישה השנייה מלמעלה למטה ומציעים מתווה לתקציב הביטחון, אשר אמור להחזיר תוך חמש שנים את חלקה של ההוצאה הביטחונית בתוצר לרמתה ערב המלחמה.

חשוב לציין שמדינת ישראל סובלת זה מכבר מהשקעה חסרה בשירותים ציבוריים מרכזיים כמו בריאות, חינוך, תחבורה ורווחה. פערים אלה משליכים גם על הביטחון הלאומי, שכן הם פוגעים בפוטנציאל הצמיחה של המשק ובחוסן החברתי. הגדלה משמעותית של תקציבים חברתיים אלה תתאפשר רק אם ההוצאה הביטחונית תפנה להם מקום במעלה הדרך, במובן של שיעורה מהתוצר. המתווה המוצע כאן מאזן אם כן בין הצרכים המוגברים של מערכת הביטחון, שלהם הוא מקצה תוספות בסך יותר מ־100 מיליארד ש"ח לשנים 2025–2029 (מעבר להוצאות הלחימה), לבין הצרכים המשקיים־חברתיים האחרים.

אנו סבורים שיש להיעזר בוועדה ציבורית הן לקביעת היקף התקציב במסגרת של תוכנית רב־שנתית והן לבקרה על ביצועו לאורך זמן, שכן חשוב ביותר שמגוון שיקולים של גורמים מקצועיים יבואו לידי ביטוי בתחום קריטי זה. המפתח לכך מצוי בהרכב של ועדה כזאת, שאמור לשקף מנעד רחב של שיקולים ויכולות מקצועיות ולא להיות מושפע משיקולים פוליטיים – אחרת מוטב שהוועדה לא תקום.